

Ingliz tili o'qituvchisining individual strategiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari

Shafokatov Otabek Alisherovich

Angor tuman ixtisoslashtirilgan maktabining ingliz tili fani o'qituvchisi

***Annotatsiya.** Ushbu tezisdagi ingliz tilini o'qitish tamoyillari va ularning turlari, ingliz tili o'qitish amaliyotida taklif etilgan qoidalar va qarashlar, nazariy ma'lumotlar bayon etilgan.*

***Kalit so'zlat:** tamoyil, didaktik, pedagogik, metodik, termin, ingliz tili, dars, mashg'ulot, o'quvchilar, nazariya, strategiya.*

Tamoyil termini "asos bo'ladigan yo'l-yo'riq, qonun-qoida" ma'nosini ifodalaydi. Ye.I.Passov fikricha, "tamoyil – o'qitish jarayoni atalmish binoning poydevoridir" Konsepsiya va tamoyillarning to'g'ri tanlanishi darsda tashkil etiladigan faoliyatning samaradorligini ta'minlaydi, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning ushbu faoliyatga qiziqishlarini orttiradi[5]. Ilmiy manbalarda boshlang'ich ta'limda xorijiy tillarni o'qitish konsepsiyalari va bir necha o'nlab tamoyillari olg'a surilgan. Masalan, Yevropa Ittifoqining Ta'lim va madaniyat tadqiqotlar dasturi doirasida 2005-2006 yillarda bajarilgan EAS 89/04, Lot 1 "Good Practice and Main Principles" mavzusidagi loyiha doirasida bajarilgan ilmiy tadqiqotda boshlang'ich ta'limda xorijiy tillarni o'qitishning asosiy tamoyillari muhimlik mezonida quyidagi tartibda umumlashtirilgan[3]:

- 1) mazmunli kontekst va talaba yoshiga mos mavzu tanlash (didaktik);
- 2) ingliz tili o'rganishga ijobiy yondashish (pedagogik);
- 3) xolistik o'rganish (metodologik);
- 4) ingliz tili amaliy mashg'ulotlarida o'quvchilarning yoshga oid psixologik va jismoniy yetuklik darajalarini to'liq inobatga olish (psixolingvistik);
- 5) o'quvchilarni o'zgalarga nisbatan bag'rikenglik va turli qadriyatlarni hurmat qilish ruhida tarbiyalash (pedagogik);

6) vizual yondashuvga ustuvor ahamiyat bergan holda boshqa nutq analizatorlarining to'liq ishtirokida o'rganish (psixologik masalalarni metodologiyaga tatbiq etish);

7) ingliz tili o'rganishga motivatsiya uyg'otish (ichki turtkini qo'zg'atish) (psixolingvistik);

8) shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, o'quvchining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish (pedagogik);

9) nutq hosil qilinishi uchun tinglab tushunish mashqlariga ustuvor ahamiyat qaratish (didaktik);

10) mashg'ulotlarni imkon qadar o'rganilayotgan chet tilida tashkil etish (pedagogik);

11) o'quvchilarning ingliz tili o'rganish strategiyalari va usullarini hisobga olish (didaktik)[3].

Ingliz tilini o'qitishning tamoyillari quyidagilardan tarkib topgan:

2.1.1-rasm. Ingliz tili o'qitishning tamoyillari

Ingliz tili o'qitishning didaktik tamoyillari. Ingliz tili o'qitish amaliyotida taklif etilgan qoidalar va qarashlar lingvodidaktik (tillar ta'limshunosligi) tamoyillar maqomida umumlashtirilgan va ilmiy asoslangan. Masalan, J.Jalolov nomlanishi va mohiyatida tafovutlar bo'lishiga qaramay, quyidagi didaktik tamoyillarni umumlashtirgan: tarbiyaviy ta'lim, onglilik, faollik, ko'rgazmalilik, sistemalilik (izchillik), individual yondashish, (bilimlarni) puxta o'zlashtirish, talaba kuchiga moslik kabilar[2]. L.Prodromou boshlang'ich ta'limda xorijiy

tillarni o'qitishning didaktik tamoyillarini quyidagicha umumlashtirgan[4]: faollik, ko'rgazmalilik, talaba salohiyatiga moslik, individual yondashish, sistemalilik. Ilmiy manbalarni o'rganib chiqib boshlang'ich ta'limda xorijiy tillarni o'qitishning didaktik tamoyillarini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

1. O'quvchilarning ingliz tilini o'rganish usullari, strategiyalari va qobiliyatini inobatga olish.
2. Tinglab tushunish mashqlariga ustuvor ahamiyat qaratish.
3. Darslarda ma'noli kontekstlar va mavzuga oid nutq vaziyatlarini yaratish.
4. Mashg'ulotlarda texnik vositalardan keng foydalanilish.
5. O'quvchilarning yoshiga mos autentik materiallaridan foydalanish.
6. Nutq namunalari asosida ingliz tilini o'rgatish.
7. Mavzularni obrazlashtirish[4].

Ingliz tili o'qitishning psixologik tamoyillari. Til o'rganish aqliy faoliyat bo'lganligi tufayli uning psixologik asoslari mavjud. Aqliy faoliyat ruhshunoslikda ilmiy jihatdan tekshiriladi. Shu munosabat bilan ingliz tili o'qitishning psixologik tamoyillarini tadqiq etish ehtiyoji tug'iladi. Ilmiy manbalarda ingliz tili o'qitishning ikkita psixologik tamoyillari ishlab chiqilgan. Psixologik tamoyillar "verbalizatsiya" o'zga til amalda faqat og'zaki nutq orqali o'rganiladi va "korrelatsiya" ingliz tili materialining muayyan chegarasi aniqlanadi, birinchi galda nutq malakalarini hosil qilish uchun mo'ljallangan til birliklari majmuyi nomlarini olgan. Ingliz tili o'qitishning tilshunoslik asoslari birmuncha tadqiq etilganligiga qaramay, metodika fanida ingliz tili o'qitishning lingvistik tamoyillari masalasiga kam e'tibor qaratilgan. Metodika tamoyillari mohiyatini yoritishda psixologik va lingvistik qonun qoidalarga suyanib ish ko'rildi va quyidagi psixologik tamoyillar umumlashtirildi:

1. O'quvchilarning ingliz tilini o'rganish, o'zlashtirishga motivatsiyasini oshirish.

2. Mashg'ulotlarda o'quvchilarning yoshiga mos jismoniy harakatlarini rag'batlantirish.

3. O'quvchilarni ona tili va o'rganilayotgan chet tili ning o'xshash jihatlaridan xabardor etish.

4. O'quvchilarning vositachi til tajribalarini rivojlantirish.

5. O'quvchilarni ona tili va o'rganilayotgan chet tilining aloqadorligidan foydalanishga o'rgatish.

6. O'quvchilarni o'rganilayotgan ingliz tili tuzilmasi bilan umumiy tanishtirish.

7. Individual yondashish, ya'ni o'quvchilarning xos xususiyatlari (har qaysi o'quvchining tabiati, nimalarga qodirligi, qiziqishi, kim bilan do'stlashishi, nimalarga salbiy munosabatda bo'lishi)ni inobatga olib psixopedagogik tadbirlar olib borish.

Ingliz tili o'qitishning metodik tamoyillari. Ingliz tili o'qitish metodikasining, umumiy - nutqiy yo'nalganlik, chegaralab va yaxlit o'rgatish, mashqlar bajarish, til tajribasini hisobga olish, xususiy - nutq namunasi asosida ingliz tili o'qitish, til mashqi va nutq amaliyoti bog'liqligi, nutq faoliyati turlarining o'zaro bog'liqligi, og'zaki nutqning ilgarilashi, chet tilda tabiiy nutqqa yaqinlashish, ibtidoiy bosqichni jadallashtirish, maxsus grammatikani o'rgatish, leksikani o'rgatish, o'qishni o'rgatish va ingliz tili o'rgatishda nutq yozishni qo'llash tamoyillari ishlab chiqilgan. Biz pedagogik tamoyillarni umumlashtirishda xorijiy tillarni boshlang'ich ta'limda o'qitishga kommunikativ yondashuvni nazarda tutdik.

1. Vizual yondashuv va multisensor o'rganishni tatbiq etish. Ya'ni o'quv materialini puxta o'zlashtirilishini ta'minlash maqsadida ko'rish, eshitish, harakat analizatorlari ishtirokida ko'plab mashq qilish.

2. Yaxlit - leksika, grammatika va talaffuzga oid til materialini yaxlitligicha o'rgatish.

3. Nutqiy yo'nalganlik - leksik, grammatik va talaffuz mashqlari nutq faoliyatini egallash maqsadida bajarish.

4. Nutq namunalari asosida ingliz tili o'rgatish.

5. Ona tili va bilingv o'quvchilarning ikkinchi tilini o'zlashtirishdagi til tajribalarini hisobga olish.

Ingliz tili o'qitishning pedagogik tamoyillari. Ingliz tili o'qitishning pedagogik tamoyillari o'zbek va rus tilidagi ilmiy manbalarda dadidaktik tamoyil sifatida mufassal bayon etilgan. Lekin xorijiy adabiyotlarda pedagogik tamoyil alohida tadqiq etiladi. Biz pedagogik tamoyillarni umumlashtirishda uch tildagi ilmiy manbalardan foydalandik.

1. O'sib kelayotgan avlodni har tomonlama kamolotga yetkazish. Ingliz tili vositasida o'zlashtiriladigan axborot va ingliz tili o'rganish mobaynida olinadigan aqliy va nutqiy ko'nikma hamda malakalar o'quvchilarni tarbiyalaydi.

2. O'rganuvchilarni o'rganilayotgan tildan foydalanishga rag'batlantirish.

3. O'rganuvchilarning individual xususiyatlarini e'tiborga olish.

4. O'rganuvchilarni atrofda qilargalarga nisbatan bag'rikenglik va turli qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash.

5. Darslarda bilimlarning mustaqil fahmlab o'rganilishi uchun optimal vaziyat yaratish.

6. O'rganuvchilarda o'zlashtirish ko'rsatkichlarini mustaqil va o'zaro aniqlab borish malaka va ko'nikmalarini shakllantirish.

7. O'rganuvchilarga o'z bilimlarini o'rganilayotgan tilda namoyon qilish imkoniyatini yaratish.

8. Mashg'ulotlarni kompetensiyalar egallanishiga mo'ljallangan integrativ yondashuv asosida tashkil etishdan iborat[1].

Ingliz tili o'qituvchisining individual strategiyasini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini ko'rib chiqish bilan bir qatorda ingliz tilini o'qitishda konsepsiya va tamoyillar haqida ham nazariy ma'lumotlar berib borildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vinokurseva I.G. Whole language - sovremennaya gumanistiches- kaya filosofiya obrazovaniya i obucheniya inostrannomu yazыku. // Inostrannyye

языки в школе. - №1, 2005.

2. Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi. Chet tillar oliy o'quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik qayta ishlangan va to'ldirilgan 2 -nashri. - Toshkent: O'quvchi, 2012. -432 b.

3. Passov Ye.I., Kuzovleva N.Ye. Urok inostrannogo yazyka. – M.: Golosa-Press, 2010. – 640 s.

4. Prodromou L. First Certificate Star: Teacher's Book. - Oxford: Macmillan Heinemann English Language Teaching, 2007. - 176 s. - myagk. obl. ISBN 0-435-28145-3.

5. Richards J.C., Rodgers Th.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – NY.: Cambridge University Press, 2009. – 270 p.